

Tonga

**NGAAHI TU'UTU'UNI 'O E
FAKAMAAU'ANGA FONUA**

VAHE 20.01.07

Tohi Lao Fakatonutonu 2020

Tonga

NGAAHI TU'UTU'UNI 'O E FAKAMAAU'ANGA FONUA

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

FEKAU 1: HINGOA.....	5
O.1 Tu'utu'uni 1. 'Ulu'i tohi mo e kamata'anga.....	5
FEKAU 2: NGĀUE'AKI.....	5
FEKAU 3: 'UHINGA'I LEA.....	6
FEKAU 4: KAMATA'ANGA 'O E NGAahi HOPO.....	6
FEKAU 5: TUFa KI TU'A MEI HE MAFaI FAKALAO.....	6
O.5 Tu'utu'uni 1. Tufa 'i he taimi ko e fa'ahi 'oku 'i tu'a 'i he mafai fakalao.....	6
FEKAU 6: FOKOTU'UTU'U 'O E NGAahi HOPO.....	7
O.6 Tu'utu'uni 1. Fakahoko 'o e hopo.....	7
FEKAU 7 : TU'UTU'UNI KE FAKAHOKO 'A E NGAahi TU'UTU'UNI FAKAMAAU'ANGA MO E NGAahi FEKAU.....	7
O.7 Tu'utu'uni 1. Fakamalohi'i.....	7
FEKAU 8: FAKAPEKIA MO LILIU.....	8
O.8 Tu'utu'uni 1. Fakapekia.....	8
NGAAHI SIPINGA.....	9
Tohi Fekau.....	9
TOHI FEKAU PUKE KOLOA.....	11

NGAAHI TU'UTU'UNI 'O E FAKAMAAU'ANGA FONUA

NA'E FA'U 'E HE 'EIKI FAKAMAAU LAHI 'O FAKATATAU KI HE
KUPU 168 'O E LAO KI HE KELEKELE¹

Kamata'anga [1 'o Sanuali 2007]

FEKAU 1: HINGOA

O.1 Tu'utu'uni 1. 'Ulu'i tohi mo e kamata'anga

Ko e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni 'e ngofua ke ui ko e Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Fonua pea kuo pau ke fakahoko 'i hono 'aho 1 'o Sanuali 2007.

FEKAU 2: NGĀUE'AKI

O.2 Tu'utu'uni 1. Ngaahi hopo 'i he Fakamaau'anga' Fonua

Ko e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni 'e ngāue'aki ki he kotoa 'o e ngaahi hopo 'i he Fakamaau'anga Fonua.

O.2 Tu'utu'uni 2. Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi

Tukukehe 'a ia 'oku fakahoko 'e he ngaahi tu'utu'uni' ni, ko e ngaahi founa ngāue kuo fokotu'u 'i he Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi kuopau 'e ngāue'aki ia.

FEKAU 3: 'UHINGA'I LEA

O.3 Tu'utu'uni 1. Lao ki he Ngaahi 'UHINGA'I Lea

Ko e Lao ki he 'UHINGA'I Lea 'e ngāue'aki ia ki he ngaahi tu'utu'uni' ni.

O.3 Tu'utu'uni 2. Ngaahi 'uhinga

“**Lao**” ‘oku ‘uhinga ia ki he Lao ki he Kelekele.

“**Fakamaau'anga**” ‘oku ‘uhinga ia ki he Fakamaau'anga Fonua 'o Tonga.

“**Fakamaau**” ‘oku ‘uhinga ia ki he 'Eiki Fakamaau Lahi pea mo ha toe fakamaau 'o e Fakamaau'anga Fonua.

“**Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Fonua**” ‘oku ‘uhinga ia ko e Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi 'oku lolotonga ngāue'aki.

FEKAU 4: KAMATA'ANGA 'O E NGAHI HOPO

O.4 Tu'utu'uni 1. Hopo 'e kamata 'aki ha fakahū ha tohi fekau

- (1) Ko e ngaahi hopo kotoa pe 'e kamata'aki ha tohi fekau.
- (2) Ko e tohi fekau kotoa pē 'e 'i he Sīpinga 1.
- (3) 'E ngofua ke 'oatu 'a e tohi fekau 'i Nuku'alofa pe ko e Fai'anga Lēsisita ofi taha ki he kelekele 'a ia 'oku fai ai 'a e hopo.

FEKAU 5: TUFU KI TU'A MEI HE MAFU FAKALAO

O.5 Tu'utu'uni 1. Tufa 'i he taimi ko e fa'ahi 'oku 'i tu'a 'i he mafai fakalao

- (1) 'E ngofua ki he tohi fekau, 'i ha ma'u ha ngofua mei he Fakamaau'anga, ke tufa ki tu'a 'i he mafai fakalao ki ha fa'ahinga tokotaha 'a ia ko e fa'ahi 'oku fiema'u ia ki he hopo.

- (2) Kuopau ke ma'u 'a e ngofua, mo hono fakahoko 'o e tufa, 'o fakatatau ki he Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi.

FEKAU 6: FOKOTU'UTU'U 'O E NGAahi HOPO

O.6 Tu'utu'uni 1. Fakahoko 'o e hopo

- (1) Ko hono fakamaau'i 'o ha hopo 'e fakahoko ia 'e ha fakamaau mo ha fakamaau tokoni 'a ia kuo fili'i mei he kau fakamaau tokoni.
- (2) Ko e ngaahi hopo 'i he 'ofisi 'o e Fakamaau Lahi 'e ala fakahoko ia 'e ha fakamaau ta'e kau ai ha fakamaau tokoni.
- (3) Ko e Fekau 14 'o e Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi (tu'utu'uni 'i he 'ikai ha taukapo) kuopau 'e 'ikai ngāue'aki ia. 'i he taimi 'e 'ikai ke fakahū ai ha taukapo 'e he faka'iloa, ko e Fakamaau mo e fakamaau tokoni te nau fanongo ki he fakamo'oni pau 'o e 'eke 'a e talatalaaki pea, kapau 'e fiemalie ai, kuopau ke ne 'oatu 'a e tu'utu'uni mei he talatalaaki. Kuopau ke fakahoko ki he faka'iloa 'a e hopo pea 'e lava 'o 'i ai ka 'e 'ikai ke ngofua ke fai ha fanongo kiate ia.
- (4) Ko e Fekau 39 'o e Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi 'a ia 'oku fakahā atu ai 'a e ngaahi tu'utu'uni fakangāue felāve'i mo e fakalelei ki hono toe vakai'i 'o e fokotu'utu'u kau ki he fakamaau kuopau 'e 'ikai ke ngāue'aki ka 'i he ngaahi me'a kehe kotoa ko e ngaahi tefito'i fakakaukau ki he toe vakai'i 'o e fokotu'utu'u kau ki he fakaamau kuopau ke ngāue'aki 'oka lava ki ha fa'ahinga hopo 'a ia ko e ngaahi fiema'u na'e 'eke'i 'oku tupu ia mei he ngāue'aki 'e ha tokotaha hano mafai ke fakahoko 'i he Lao.

FEKAU 7 : TU'UTU'UNI KE FAKAHOKO 'A E NGAahi TU'UTU'UNI FAKAMA AU'ANGA MO E NGAahi FEKAU

O.7 Tu'utu'uni 1. Fakamalohi'i

- (1) Ko ha fekau ki hono ma'u ha kelekele 'e lava ke tu'utu'uni ke fakahoko 'aki ha tohi puke koloa 'i he kupu 151(2) 'o e Lao.
- (2) Ko ha tohi puke koloa kuopau ke 'i he Sīpinga 2.
- (3) Ko ha toe fekau kehe 'e lava ke tu'utu'uni ke fakahoko 'o fakatatau ki he Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Lahi.

FEKAU 8: FAKAPEKIA MO LILIU

O.8 Tu'utu'uni 1. Fakapekia

- (1) 'Oku tamate'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Fonua 1991.
- (2) Neongo 'a hono tamate'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni 'o e Fakamaau'anga Fonua 1991, ko ha fa'ahinga ngāue na'e fakahoko totonu 'o fakatatau mo e ngaahi Tu'utu'uni ko ia kimu'a 'i hono fakapekia, pea 'a ia 'e lava ke fakahoko totonu 'i he Ngaahi Tu'utu'uni' ni, 'e lau ia na'e fakahoko totonu 'i he Ngaahi Tu'utu'uni' ni.

NGAAHI SIPINGA

Sīpinga 1

TOHI FEKAU

O.4 t.1(2)

‘I HE FAKAMAAU‘ANGA’ FONUA ‘O TONGA

Hopo Fika

FAI‘ANGA LESISITA

[fakahā‘i ‘a e fai‘anga lēsisita na‘e ‘oatu ai]

‘I HE VAHA‘A ‘O:

Talatalaaki

MO:

Faka‘iloa

Ki he faka‘iloa .....[hingoa]

‘o .....[tu‘asila]

KO E TOHI FEKAU NI ‘oku ‘oatu ia kiate koe ‘e he (kau) Talatalaaki ‘a ia ‘oku ha ‘a honau hingoa ‘i ‘olunga ‘a ia ko ‘enau ‘eke ‘oku fokotu‘u atu ‘i he fakamatala ‘o e ‘eke ‘a ia ‘oku ‘oatu fakataha heni.

FAKATOKANGA‘I ANGE:

1. Kapau ‘oku ke loto ke ke taukapo‘i ‘a e ‘eke, kuopau, ‘i loto ‘i he ‘aho ‘e 28 hono tufa atu ‘a e tohi fekau kiate koe, ‘ave ki he Fakamaau‘anga ha tohi fakamatala taukapo, ‘o fakahā‘i mahino ai ‘a e ngaahi tu‘unga ‘a ia ‘oku ke ‘amanaki fakafalala ki ai. (Ko ha tatau kuo ‘osi sila‘i kuopau ke tufa ia ki he talatalaaki kotoa).
2. Kapau ‘e ‘ikai te ke lava ‘o fakahū ha taukapo ‘i loto ‘i he taimi na‘e fakahā‘i, ‘e ngofua ki he talatalaaki ke kole ki ha fakamo‘oni fai fakalelei‘i ‘o e hopo ‘o e ‘eke‘i ‘a ia ‘e ngofua ke ke ‘i ai, ka kuopau ‘e

'ikai ngofua ke fai ha fanongo kiate koe, pea 'e ngofua ke fakahoko ha tu'utu'uni kiate koe.

Na'e 'oatu 'i hono 'aho ..... [Fakafonu e 'aho] 'o .....[fakafonu e mahina mo e ta'u]

.....

[SITAPA] Failēsisita

Fakamatala: Ko e tohi fekau ni 'e 'ikai ngofua ke tufa 'o toe tomui ange 'i he mahina 'e 12 mei he 'aho na'e 'oatu ai tukukehe 'o ka fakafo'ou 'e ha fekau 'a e Fakamaau'anga.

Sīpinga 2

TOHI FEKAU PUKE KOLOA

O.7 t.1(2)

[‘Ulu‘i tohi tatau mo ia ‘i he Sīpinga 1]

Ki he: ‘Ofisa ‘oku ne tokanga‘i

‘I (hingoa ‘o e ‘apitanga polisi)

NUKU‘ALOFA

KOE‘UHI ko e hopo ni ‘i hono ‘aho ..... ‘o ..... 20....

ko e talatalaaki .....[hingoa ‘o e talatalaaki]

‘o .....[tu‘asila]

na‘e ma‘u mai ‘a e tu‘utu‘uni pe fekau ki he faka‘iloa.....[hingoa ‘o e faka‘iloa]

‘o .....[tu‘asila]

ko e faka‘iloa ko ia-

1. ke ne ‘oange kiate ia ke ne ma‘u ‘a e kelekele ‘oku fakamatala‘i ‘i he Tepile 1; mo
2. totongi ki he talatalaaki ‘a e ngaahi maumau/ngaahi totongi, pea mo e mahu‘inga ‘oku fakahā atu ‘i he Tepile 2 ‘oku kei tu‘u ta‘etotongi*.

‘OKU TU‘UTU‘UNI AI KOE fakahāngatonu pe ko e fakahoko ki ha fa‘ahinga ‘ofisa polisi -

1. ke ke hu ki kelekele ko ia pea ke foaki ki he talatalaaki ke ne ma‘u ia;
2. kapau ‘oku ‘i ai ha tokotaha ‘oku nofo ‘i he kelekele ko ia pea ‘e fakangofua ‘o a‘u ki he ‘aho ‘e 14 ke mavahe ai mei ai;
3. ke ke puke ‘a e koloa ‘a e faka‘iloa ‘o a‘u ki he mahu‘inga ‘oku fokotu‘u atu (tukukehe hono fale pea mo e ngaahi me‘a ‘oku fakama‘u ki ai, ‘ene ngaahi ngoue tupu, ‘a e ngaahi vala ‘o ia mo hono famili, pea mo ‘ene ngaahi me‘angāue ki he‘ene ngāue ‘o a‘u ki he mahu‘inga ko e \$200) pea ke fakatau ‘a e me‘a tatau ‘aki ha fakatautuki fakapule‘anga (tukukehe ‘o

ka 'i ai ha fekau kehe 'a e Fakamaau'anga) pea ke totongi 'a e tupu 'o e fakatau pehē ki he Failēsisita 'o e Fakamaau'anga. Kapau 'e 'ikai ma'u ha fa'ahinga koloa pehē, ke fakamo'oni'i 'oku pehē ia ki he Failēsisita 'a e Fakamaau'anga.

- 4. 'Oku fiema'u ke ke fakha ki he Fakamaau'anga hili pe 'a hono fakahoko 'o e fekau ke puke koloa ko 'eni pea hili ange tatali ki ha toe tu'utu'uni kehe mei he Fakamaau'anga (kapau 'e 'i ai ha fa'ahinga pehē).

NUKU'ALOFA: ..... ('aho)

.....

[SITAPA] Fakamaau Lahi/ Fakamaau

(* tamate'i 'o ka 'ikai fiema'u)

Tepile 1

.....

.....

.....

[fakamatala 'o e kelekele ke puke]

Tepile 2

Mahu'inga na'e tu'utu'uni	:	\$ _____
Tupu 'i he .....%		
fakata'u mei he 'aho 'o e tu'utu'uni ki he 'aho ni	:	\$ _____
Ngaahi totongi	:	\$ _____
Kātoa 'o e mo'ua	:	\$ _____
Kole mei ai 'a ia kuo totongi	:	\$ _____
Palanisi 'oku toe	:	\$ _____

FAKAMATALA FAKALAHİ